

Кінець XIX–перша половина XX ст.: Хрестоматія / За ред. О.І. Семківа. – Львів: Світ, 1996. – С. 230–262. 13. Іванова Н.Ю. Людина і політика // Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. – К.: Видавничий центр «Академія» 2001. – С. 168–179. 14. Куценко О. Чи зберігають значення класові підстави політичної участі? // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 3. – С. 92–115. 15. Козаков В.А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Підручник. – У 2-х ч. Ч. I: Психологія суб'єкта діяльності. – К.: КНЕУ, 2000. – 243 с. 16. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность // А.Н. Леонтьев. Избр. психол. произв. – В двух т. Т. II. – М.: Педагогика, 1983. – С. 94–231. 17. Липинський В. Хам і Яфет. З приводу десятих роковин 16/29 квітня 1918 р. // Сучасність. – 1992. – №6. – С. 63–76. 18. Мелешкина Е.Ю. Политическое поведение // Политический процесс: основные аспекты и способы анализа: Сборник учебных материалов. – М.: Издательский Дом «ИНФРА-М», Издательство «Весь Мир», 2001. – С. 152–171. 19. Орбан-Лембрик Л. Соціальна поведінка як спосіб вияву активності особистості // Соціальна психологія. – 2004. – № 5. – С. 12–19. 20. Патнам Р.Д. Творення демократії: Традиції громадської активності в сучасній Італії / Пер. с англ. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 302 с. 21. Пірен М.І. Основи політичної психології: Навч. посібник. – К.: Міленіум, 2003. – 418 с. 22. Степаненко В. Громадянське суспільство: теорія, інститути та моделі розвитку // Структурні виміри сучасного суспільства: Навч. посібник / За ред. С. Макеєва. – К., 2006. – С. 44–73. 23. Тезінг Й. Трансформація, демократія та політичні партії – завдання та призначення партій // Політичні партії в демократичному суспільстві / Видавці Й. Тезінг та В. Гофмейстер. – К., 1997. – 127 с. 24. Фромм С. Революція надії // Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія: Навч. посібник / Упоряд. В. Лях. – Київ: Либідь, 1996. – С. 135–192. 25. Хьелл Л., Зиглер Д. Теорії личности (Основные положения, исследования и применение). – СПб.: Питер Пресс, 1997. – 608 с. 26. Чемшит А.А. Государственная власть и политическое участие. – К.: Украинский центр духовной культуры, 2004. – 528 с. 27. Шляхтун П.П. Політологія (Теорія та історія політичної науки): Підручник для студ. вузів. – К.: Либідь, 2002. – 573 с.

УДК 324:342.84(477)

М. Бучин

Національний університет “Львівська політехніка”

АДМІНІСТРАТИВНИЙ РЕСУРС: СУТЬ ТА ТИПОЛОГІЯ

Розкрито суть адміністративного ресурсу. Здійснено комплексну типологію цього явища та проаналізовано основні форми його використання під час виборчих кампаній.

The sense of administrative recourse is determined in this article. Author also made complex typology of this phenomenon and analyzed main forms of it's using during the electoral campaigns.

Постановка проблеми. Набувши незалежності, Україна стала на шлях побудови демократичного політичного режиму, однією з основних ознак якого є наявність вільних, чесних, змагальних, публічних виборів. Демократичні вибори передбачають відсутність незаконного адміністративного впливу на виборчий процес (тобто відсутність використання під час виборів такого недемократичного явища, як адміністративний ресурс). Його наявність чи відсутність можна вважати одним з головних індикаторів ступеня демократичності будь-якої країни.

Виборча практика в Україні свідчить про те, що влада намагається активно втручатися в хід виборів з метою отримання бажаного для себе результату. Це створює реальну загрозу для

побудови демократії в нашій державі і спричиняє необхідність боротьби з адміністративним ресурсом, мінімізації його впливу на хід та результати виборів.

Ефективна нейтралізація адміністративного ресурсу неможлива без розуміння суті цього явища, що зумовлює актуальність проблематики дослідження. Важливим моментом є також здійснення комплексної типології адміністративного ресурсу, оскільки це дає змогу виділити різноманітні форми прояву цього явища у виборчій практиці України. Це ж, своєю чергою, сприятиме виробленню ефективних механізмів боротьби із владним тиском під час виборів.

Аналіз досліджень. Дослідження адміністративного ресурсу вітчизняною політичною наукою з об'єктивних причин розпочалося лише із здобуттям нашою державою незалежності. Тому в нашій державі практично відсутні комплексні дослідження на науковому рівні суті адміністративного ресурсу, різні науковці по-різному трактують це явище. Також відсутня єдина класифікація різновидів адміністративного ресурсу.

Мета роботи – з'ясувати суть адміністративного ресурсу та здійснити комплексну типологію цього явища.

Виклад основного матеріалу. Існують різноманітні позиції щодо розуміння суті адміністративного ресурсу, його трактують і як виключно негативне явище, і як нейтральний чи навіть позитивний момент в історії України. Під адміністративним ресурсом ми розуміємо наявність у суб'єкта виборчого процесу, в силу належності до влади, додаткових ресурсів, які дають йому змогу здійснювати законний чи незаконний вплив на хід виборчої кампанії з метою отримання перемоги на виборах.

Класифікація адміністративного ресурсу – доволі непросте річ. Це пов'язано з тим, що існує безліч різноманітних форм прояву цього явища, влада розробляє і втілює в життя усе нові і нові види адміністративного ресурсу. Крім того, у вітчизняній та зарубіжній політичній науці класифікація адміністративного ресурсу не розроблена в належний спосіб, немає чіткої типології цього явища. Тому існує потреба здійснити детальну класифікацію адміністративного ресурсу за різноманітними критеріями.

Зокрема, за інтенсивністю (силою) застосування можна виділити такі способи застосування адміністративного ресурсу: стартовий (стартова перевага), м'який, жорсткий і тотальний адміністративний ресурс:

1. Суть стартового адміністративного ресурсу полягає у тому, що кандидат, який займає певну адміністративну посаду чи підтримується владою, державними службовцями, вже завдяки цьому має багато переваг порівняно зі своїми конкурентами. Провладний кандидат може розраховувати на підтримку того електорату, який завжди голосує за владу. Крім того, він має значно легший доступ до ЗМІ, які висвітлюють заходи, що здійснює кандидат в силу службового становища. Також кандидат, який є належним до влади, має менше проблем зі спонсорами, не відчуває браку кадрів. Це уможливорює легко сформувати кваліфіковану команду.

Будучи посадовцем, суб'єкт виборчого процесу має можливість здійснювати публічну діяльність і одночасно доводити свою позицію виборцям, причому практично безкоштовно. Крім того, знаходячись при владі, кандидат може акцентувати увагу на тому, що він вже здійснює конкретні заходи для покращання рівня добробуту громадян, в той час, як його опоненти лише можуть це обіцяти.

Тобто, навіть не порушуючи законодавства, кандидат, що є представником влади, має значно більше переваг на початку виборчої кампанії, ніж його конкуренти. Стартову перевагу „... якось нейтралізувати і зняти її фактор у виборчому процесі практично неможливо і це є проблемою усіх виборчих систем світу” [6, с. 28].

2. М'який адміністративний ресурс існує тоді, коли здійснюється певний опосередкований вплив на низових чиновників чи виборців без порушення (принаймні – явного) законодавства. М'яким адміністративним ресурсом є також виконання владних функцій відповідно до закону, але з чітким розрахунком впливу на певні категорії громадян з метою досягнення не передбачених владними повноваженнями цілей [1, с. 83–84].

М'який адміністративний ресурс (як і стартовий) практично не піддається законодавчому регулюванню і контролю. З іншого боку, вищезгадані способи використання адміністративного ресурсу не здійснюють істотного впливу на виборчий процес.

3. Жорсткий адміністративний ресурс використовується владою для досягнення певних цілей з порушенням законодавства. Він проявляється у формі прямого жорсткого тиску з боку органів влади на виборців чи підлеглих посадовців за допомогою примусу чи певної винагороди (метод „батога і пряника”).

4. Тотальний адміністративний ресурс. Цей вид адміністративного ресурсу існує тоді, коли влада вже зосередила в своїх руках такі колосальні ресурси, що може здійснювати адміністративний тиск у всіх сферах життєдіяльності суспільства, нехтуючи законодавством і моральними нормами. У цьому випадку адміністративний ресурс є „... повноцінною пірамідою, яка має свою базу, свою вершину, і коли кожен наступний камінь тримає і нижній камінь, і верхній камінь стримує ...” [6, с. 29].

Два останні способи застосування адміністративного ресурсу здійснюють значно вагоміший вплив на хід виборчої кампанії, ніж стартовий та м'який адміністративний ресурс. І коли з жорстким адміністративним ресурсом ще можна певною мірою ефективно боротись за допомогою демократичних методів, тотальний адміністративний ресурс можна нейтралізувати лише у разі кардинального зламу суспільної свідомості шляхом активних протестних дій чи навіть із застосуванням сили.

На нашу думку, перевагою названої класифікації є те, що вона дає змогу судити як про характер політичного режиму у цій державі, так і про можливі наслідки використання адміністративного ресурсу. У той самий час слабкою стороною цієї класифікації є відсутність чіткої можливості для дослідження різноманітних форм прояву адміністративного ресурсу на виборчій практиці.

За масштабами поширення дії адміністративного ресурсу його можна поділити на локальний, регіональний і загальнонаціональний. Локальний адміністративний ресурс використовують органи місцевого самоврядування в межах невеликих населених пунктів. Регіональний адміністративний ресурс застосовується на рівні областей чи інших адміністративно-територіальних одиниць такого рівня. Суб'єктами регіонального адміністративного ресурсу є представницькі та виконавчі органи регіонального рівня. Що ж стосується загальнонаціонального адміністративного ресурсу, то його суб'єктами є центральні органи державної влади, які можуть здійснювати адміністративний тиск на території всієї держави. У державах з федеративним політичним устроєм можна також виділити федеральний адміністративний ресурс, носіями якого є органи державної влади суб'єктів федерації і дія якого поширюється та територію цих адміністративно-територіальних одиниць.

Ця класифікація дає можливість виділити суб'єкти та сфери поширення адміністративного ресурсу, однак не дає змоги дослідити ні форм прояву адміністративного ресурсу, ні якісних характеристик його застосування.

За суб'єктами адміністративний ресурс поділяють на адміністративний ресурс у законодавчій сфері, адміністративний ресурс у виконавчій сфері, адміністративний ресурс у судовій сфері, адміністративний ресурс органів місцевого самоврядування та адміністративний ресурс державних підприємств та установ.

Крім того, можна виділити потенційний адміністративний ресурс (наявність певних механізмів, засобів, важелів впливу, можливість їхнього використання, певний владний потенціал)

та адміністративний ресурс реалізований як певна дія, механізм, який вже був застосований і має певні результати. Проте зазначена класифікація не дає можливості досліджувати це явище на практиці.

Російський науковець А. Чуклінов виділяє чотири види адміністративного ресурсу: інституційний, інформаційний, бюджетний та силовий адміністративний ресурс. Під інституційним адміністративним ресурсом розуміють незаконне використання органами державної влади службових приміщень, транспорту, засобів зв'язку, підлеглих громадян на підтримку певного кандидата чи політичної партії. Інформаційний адміністративний ресурс – це незаконна реалізація владою можливостей державних ЗМІ для здобуття перемоги певної політичної сили на виборах. Під бюджетним адміністративним ресурсом науковець розуміє використання органами державної влади різноманітних бюджетних коштів з метою забезпечення позитивного результату на виборах для певного кандидата чи політичної партії. Що ж стосується силового адміністративного ресурсу, – то це є використання владою силових структур під час виборів у власних цілях [7].

Залежно від того, яку мету ставить перед собою влада, можна виділити економічний та політичний адміністративний ресурс. Під час використання політичного адміністративного ресурсу влада має на меті досягти певного бажаного результату в політичній сфері (зміцнити свої посадові позиції, здобути перемогу на виборах тощо). Коли ж використовується економічний адміністративний ресурс, то його метою є нагромадження певної фінансової бази, отримання певної економічної вигоди.

На нашу думку, найбільш обґрунтованою є типологія, яку дають російські політтехнологи Е. Малкін та Е. Сучков. В основу їх типології покладено такий критерій, як спрямованість адміністративного ресурсу на певні об'єкти. Згідно з зазначеною типологією можна виділити такі три основні способи використання адміністративного ресурсу: прямий тиск на виборців, порушення органами державної влади виборчого законодавства; тиск на конкурентів та тих, хто їх підтримує; використання адміністративного ресурсу для ефективної побудови провладними суб'єктами виборчого процесу власних виборчих кампаній [2].

Ця типологія дає можливість детально виділити усі форми прояву адміністративного ресурсу і реально дослідити їх на практиці. Це дає змогу відстежити реальний вплив адміністративного ресурсу на виборчий процес, а також визначити наслідки вищезгаданого впливу. Крім того, детальне вивчення усіх форм прояву адміністративного ресурсу дає можливість виробити ефективні засоби нейтралізації цього явища:

1. Прямий адміністративний тиск на виборців, порушення органами державної влади виборчого законодавства. Суть цього тиску полягає у тому, що уся адміністративна вертикаль працює на відповідного кандидата чи політичну партію, перетворюється на своєрідну територіальну команду. Крім того, усі інституції, які в певний спосіб залежать від влади (силові структури, освітні та медичні заклади, державні ЗМІ, органи місцевого самоврядування тощо), теж починають працювати на провладного кандидата чи політичну партію (блок).

В межах цього способу можна виділити такі форми прояву адміністративного ресурсу:

- насильницьке втягування громадян до лав відповідних політичних партій (чи навпаки, примушування людей вийти зі складу опозиційних політичних сил);
- прямий підкуп виборців з боку влади, доволі часто – за рахунок державних коштів;
- погрози застосування сили, репресій проти виборців у разі, якщо вони не проголосують за відповідного кандидата чи політичну партію;
- порушення закону під час формування списків виборців. Зокрема, до списків вносяться ті громадяни, які вже не проживають на території цього виборчого округу чи дільниці, особи, що ще не досягнули 18 років, померлі та ін. Це відкриває більше можливостей для маніпуляцій з виборчими бюлетенями. Відбувається і зворотний процес – у регіонах, де підтримка опозиційних

політичних сил є домінуючою, до списків виборців свідомо не вносяться окремі виборці, квартири чи цілі будинки, що автоматично зменшує кількість голосів, які отримує опозиційний кандидат чи політична партія;

- організація пересувних бригад, які в день виборів голосують на декількох ділянках за відкріпними посвідченнями (часто – фальшивими);
- репресії проти населення тих територій, які підтримують конкурентного владі кандидата чи політичну партію (блок). Це здійснюється через відключення струму чи газу від певних населених пунктів, закриття маршрутів транспорту тощо;
- тиск на підприємців з вимогою перечислення коштів у передвиборчі фонди певних політичних сил;
- організація голосування строем – солдатів, міліціонерів, ув'язнених примушують масово голосувати за відповідного кандидата чи політичну партію (блок);
- порушення під час формування виборчих комісій: у виборчих округах висувуються так звані „технічні” кандидатури від провладних сил, що дає змогу владі створити потрібну більшість у виборчих комісіях, поставити на керівні посади у комісіях своїх людей;
- тиск на членів виборчих комісій шляхом погроз, шантажу чи підкупу з метою примусу до фальсифікації результатів виборів;
- створення двійників за допомогою офіційної (через міліцію чи ЗАГС) зміни прізвищ, імен і по батькові кандидатів;
- маніпуляції з визначенням меж виборчих округів на основі врахування розстановки політичних сил;
- недопускання спостерігачів та представників ЗМІ до виборчих ділянок чи їх усунення під час підрахунку голосів;
- незаконний і таємний друк додаткових бюлетенів, які потім вкидаються за потрібного кандидата;
- правопорушення, фальсифікації з боку влади під час голосування та підрахунку голосів;
- тиск на окремих виборців з вимогою взяти та здати свої відкріпні посвідчення та відкріпні посвідчення членів своєї родини і близьких, які потім передаються громадянам, що голосують за посвідченнями на користь провладного кандидата чи політичної партії;
- збільшення кількості виборців, які голосують за місцем проживання. На таких виборців значно легше чинити тиск чи здійснити підкуп. Крім того, опозиції значно важче проконтролювати процес голосування за місцем проживання;
- махінації під час підсумовування голосів в територіальних виборчих комісіях чи в ЦВК.

Як ми бачимо, такі методи використання адміністративного ресурсу є виключно протизаконними і підпадають під дію Кримінального кодексу України. Крім того, вищезгадані форми прояву адміністративного ресурсу не є достатньо ефективними, „... часто вони дають навіть протилежний результат, оскільки озлоблюють виборців” [3, с. 49]. Внаслідок таких дій влада може втратити довіру у виборців.

2. Тиск на конкурентів та тих, хто їх підтримує. У рамках цього виду можна виділити такі форми прояву адміністративного ресурсу:

- відмова у реєстрації сильним опозиційним кандидатам під будь-яким приводом;
- прямі погрози чи шантаж кандидатів з використанням таких структур, як податкова адміністрація, санепідемстанція, міліція, пожежна охорона тощо;
- бездіяльність судових органів влади щодо правопорушень провладних кандидатів з одночасним фіксуванням кожного порушення закону з боку опозиційних політичних сил і винесенням покарань;

- пропозиції кандидатам стосовно певних посад, місць (чи інші заохочення) взамін на зняття своїх кандидатур;
- створення різних труднощів у роботі виборчих штабів конкурентів (відключення телефонів, струму, рейди податківців та інших структур);
- ненадання опозиційним кандидатам під будь-яким приводом приміщень для організації зустрічей з виборцями;
- зняття кандидатів чи політичних партій з виборчих перегонів на незаконних чи частково законних підставах;
- тиск на спонсорів опозиційних кандидатів чи на політичні партії та на організації, що підтримують цих суб'єктів виборчого процесу;
- побиття чи арешт на вулиці активістів, які агітують за невігідного владі кандидата чи політичну партію;
- інформаційна блокада, суть якої полягає в тому, що під тиском влади ЗМІ відмовляють певним кандидатам чи політичним партіям у наданні ефіру чи газетних площ;
- закриття невігідних ЗМІ, арешти тиражів газет.

Проте, здійснюючи тиск на конкурентів, влада може домогтися і протилежних результатів, оскільки це дає можливість певним кандидатам чи політичним партіям сформувати імідж борця за правду, проти якого застосовують репресії, і тим самим завоювати прихильність електорату. Як зазначають російські науковці Є. Малкін та Є. Сучков: “Інколи деякі кандидати навіть провокують атаку на себе з боку влади і будують на цьому свої виборчі кампанії” [2, с. 51].

3. Використання адміністративного ресурсу для ефективної побудови кандидатом від влади чи провладною партією власної виборчої кампанії. У межах цього способу можна виділити такі форми прояву адміністративного ресурсу:

- використання державних ЗМІ для підтримки провладних суб'єктів виборчого процесу та протидії опозиційним кандидатам чи політичним партіям;
- проведення провладним кандидатом чи політичною партією різних заходів (концертів, благочинних акцій, святкувань тощо) під час виборчої кампанії за рахунок коштів Державного бюджету;
- реалізація під час виборчої кампанії заходів, спрямованих на покращання життєвого рівня населення (виплата заборгованості, ремонт доріг тощо);
- використання потенціалу державних підприємств, установ, науково-дослідних центрів, громадських організацій для допомоги у веденні виборчої кампанії провладній політичній силі;
- приписування важливих соціальних заходів чи програм в заслугу певним суб'єктам виборчого процесу;
- організація службових поїздок під час виборчої кампанії, які активно висвітлюються ЗМІ і за які кандидати, що є державними службовцями, отримують ще і грошове відшкодування за витрати;
- використання кандидатом чи політичною партією службового обладнання, транспорту, приміщень, засобів зв'язку, підлеглих працівників для ведення власної виборчої кампанії;
- офіційна підтримка органами державної влади певних суб'єктів виборчого процесу;
- одержання провладними кандидатами чи політичними партіями достовірної закритої аналітичної інформації від органів державної влади про перебіг виборчого процесу.

Третій спосіб застосування адміністративного ресурсу є найбільш ефективним. Під час його використання ведення кампанії передається команді спеціалістів, у розпорядження яких надається весь комплекс ресурсів. У такому випадку стартова перевага кандидата використовується найбільш грамотно [3, с. 49].

Висновки. Як ми бачимо, адміністративний ресурс є недемократичним явищем сучасного політичного життя України, яке на сучасному етапі має різноманітні форми прояву під час виборчих кампаній. Однак рідко під час виборів можна спостерігати лише один спосіб використання адміністративного ресурсу. Найчастіше влада залучає усі способи одночасно, комбінуючи їх у тій чи іншій пропорції.

1. *Адміністративний ресурс у виборчій кампанії та способи його нейтралізації* / С.Л. Грабовська, Л.С. Скочилас та ін. – Львів: ЦПД, 2005. – 160 с. 2. Малкин Э., Сучков Э. *Основы избирательных технологий*. – М.: Русская панорама, 2002. – 464 с. 3. Малкин Э., Сучков Э. *Основы избирательных технологий и партийного строительства*. – К.: Основні цінності, 2005. – 528 с. 4. Тищенко Ю. Використання „адміністративного ресурсу” під час виборчої кампанії 2002 року, 2002. URL: <http://www.usipr.kiev.ua/ukrainian/adminresurs/001.html>. 5. Томенко М. Законодавча, виконавча та судова влади України до і після виборів 2002 року//Універсум. – 2002. URL:http://www.universum.org.ua/journal/2002/tomen_9.html. 6. Чорновіл Т. Адміністративний ресурс в сучасній Україні // Політекс. – 2004. – № 1. – С. 26–31. 7. Чуклинов А. *Административный ресурс как специфическая форма политической коррупции*. URL: <http://www.sartraccc.sgap.ru/Explore/chuklinov/main.htm>.

УДК 32.01

Д. Виговський

Львівський національний університет імені Івана Франка

СУТЬ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ ЯК КАТЕГОРІЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

© Виговський Д., 2007

Заакцентовано увагу на двох достатньо нових та не дуже добре висвітлених в політичній науці категоріях: категорії впливу та впливу політичного. Проаналізовано наявні в політологічній літературі визначення цих двох категорій, розглянуто їх недоліки та дано їх визначення.

In his article the author concentrates mainly on the two pretty new and not very good depicted in the literature on the political science categories: influence and political influence. The author analyses existing definitions of these two categories, defines their drawbacks and gives his definition.

Політичний вплив є порівняно новою категорією в політичній науці. На нашу думку, поняття політичного впливу недостатньо добре висвітлено в політологічній літературі і саме тому заслуговує на увагу.

Ми стикаємося з поняттям впливу постійно у повсякденному житті, при аналізі політичних подій. Наприклад, якщо одна з партій не увійшла до правлячої коаліції, а пішла в опозицію, ми говоримо про вплив, що справляє опозиція на уряд, використовуючи різноманітні політичні важелі. Ця опозиційна партія не має влади в прямому розумінні цього слова, але й не можна сказати, що вона ніяк не може відстоювати свою політику. Отже, ця партія впливає на політику уряду в певний спосіб. Це вплив на внутрідержавному рівні. На цьому рівні ми можемо ще виділити, наприклад, вплив регіональних еліт на політичний курс центральної влади в регіонах тощо.